

Bir Söz Edimi Olarak Söz Vermenin Etik ve Olgu-Değer Problemi ile İlişkisi

The Relationship of Promising as a Speech Act with Ethics and the Fact-Value Problem

SEDAT BİNGÖL

Mardin Artuklu University

Received: 21.01.2024 | Accepted: 24.06.2024

Abstract: The aim of this paper is to show how value is derived from the fact through the example of promise and to reveal the relationship of this derivation with ethics. This aim will be achieved mainly through the answers of John Searle and Paul Ricoeur to the fact-value problem. Searle tries to solve the problem of whether value can be derived from facts, within the boundaries of the philosophy of language. Ricoeur, on the other hand, thinks that if this derivation is achieved, the problem is an ethics problem. In this paper, I will try to build a bridge between philosophy of language and ethics by presenting the views of Searle and Ricoeur. This effort to establish a connection has the intention of, in a sense, violating the boundaries and distinctions between the two fundamental disciplines of philosophy.

Keywords: Ethics, fact-value problem, philosophy of language, promise, Ricoeur, Searle.

Giriş

Söz vermek, bir kişinin başkasına bir şey yapacağına, bir şey sağlayacağına, belirli bir olayın gerçekleşeceğine veya belirli bir şekilde davranacağına dair verdiği bir taahhüt veya güvencedir. Bu tanımdan yola çıkarak söz vermenin bir yükümlülük üstlenmek anlamına geldiği kolaylıkla söylenebilir. Bu çalışmada söz vermenin olgu-değer sorununa getirdiği çözüm ve bu çözümün etik ile ilişkisi tartışılmıştır. Bu tartışma temel olarak John Searle ve Paul Ricoeur'ün düşünceleri esas alınarak yapılmıştır. Çalışmada ilk olarak olgu-değer problemine ana hatlarıyla değinilerek problemin arka-planı ve tam olarak ne olduğu üzerinde durulmuştur. Bu yapılırken özellikle David Hume, Alfred Jules Ayer ve George Edward Moore'un görüşlerinden yararlanılmıştır. Olgu-değer problemi olgusal yargılar ile değer yargıları arasında bir farklılık ya da boşluk olduğu düşüncesinden meydana gelir. Çalışmanın ilk bölümünde bu probleme verilen yanıtlar ele alındıktan sonra, ikinci bölümde Searle'ün söz vermeyi olgudan değerin türetilmesi meselesine bir çözüm olarak nasıl sunduğu ortaya konmuştur. Searle söz verme örneği üzerinden olgudan değere geçişi yalnızca dil felsefesinin sınırları dahilinde kalarak göstermektedir. Ricoeur ise yine söz verme örneği üzerinden fakat John Rawls'un adalet teorisinden yararlanarak olgudan değerin türetilebileceğini gösterir ancak Searle'den farklı olarak problemin esasen ahlak felsefesi ile ilgili olduğunu düşünür. Üçüncü bölümde Ricoeur'ün söz verme edimine ahlaki niteliği nasıl yüklediği tartışılmıştır. Söz verme bir söz edimi olduğundan dolayı Ricoeur'ün tartışması bizi söz edimleri ve etik ilişkisine götürür. Bu doğrultuda çalışmanın dördüncü bölümünde ise bu ilişkinin nasıl kurulduğu ortaya konmuştur.

Bu çalışma dil ile ilgilenen düşünürlerin veya dil felsefecilerinin etiğe bakışlarını ya da onların etik anlayışlarını ele almaktan ziyade dil felsefesi ve etik arasında bir bağlantı kurmayı hedeflemektedir. Bu hedef aynı zamanda çalışmanın problemini de ortaya koymaktadır. Dil felsefesi ile etik arasında bir bağlantı kurma hedefi bu çalışmanın temel problemidir. Böyle bir hedef bir makalenin sınırlarını aşabilir. Ancak bu çalışma söz konusu hedefin ilk adımı olarak değerlendirilebilir.

1. Olgu-Değer Ayrımı

Olgu-değer ayrımı ya da olan ile olması gereken arasındaki ayrım, doğruluk değeri belirlenebilen cümlelerle doğruluk değeri ampirik olarak veya

matematiksel olarak (mantıksal, sayısal veya mekânsal ilişkiler hakkında düşünerek) belirlenemeyen cümleler arasında önemli bir fark olduğu sezgisine dayanır. Etik açıdan neyin zorunlu, izin verilebilir, iyi ve kötü, doğru ve yanlış olduğuna ilişkin cümleler, doğruluk değeri ampirik veya matematiksel olarak belirlenemeyen cümlelerdir (Lutz, 2005, s. 505). Etik, ahlaki eylemlerle ve değerle ilgili bir disiplin olduğu için olgunun değil, değerın yani olması gerekenin alanındadır. Dolayısıyla olgular dünyası (maddi dünya) ile değerler dünyası (ahlaki gerçeklik) olarak iki ayrı dünyadan bahsedebilir. Sorun bu iki dünya arasında geçişin sağlanıp sağlanamayacağıdır. Olandan olması gerekene yani olgusal yargılardan değer yargılarına geçiş karşımızda bir problem olarak durmaktadır.

Olgu ile değer arasındaki ayrım meselesi esasen modern bir problemdir. İlkçağ ve Ortaçağ felsefesi dikkate alındığında olgu ve değer arasında keskin bir ayrımın olduğunu söylemek güçtür. Bu ayrımın varlığını ilk sezdiren filozofun David Hume olduğu düşünülür. Ancak Hume'dan önce Thomas Hobbes *Leviathan*'da “*doğru* ve *yanlış*, nesnelerin değil, konuşmanın vasıflarıdır. Konuşmanın olmadığı yerde, ne *doğruluk* ne de *yanlışlık* vardır” (Hobbes, 2020, s. 39) cümlelerini kurarken olguyu değerın karşısına koymasa da, ‘doğru’ ve ‘yanlış’ın konuşmanın nitelikleri olduğunu söyleyerek olgu ile ‘doğru’ ve ‘yanlış’ arasında bir ayrıma gider. Bu ayrım belki de dil felsefecileri ile analitik felsefecilerin etiğe bakışlarını şekillendirir. Hobbes’un bu ayrımına rağmen olgu ile değerın birbirinden farklı iki alan ya da kategori olduğuna ilişkin düşüncenin özü genellikle Hume’a dayandırılır. Hume *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme* isimli eserinin ‘ahlak üzerine’ başlıklı üçüncü kitabında şunları söylemektedir:

“Şimdiye dek karşılaştığım her ahlak dizgesinde her zaman yazarın bir süre olağan akıl yürütmeler yoluyla ilerlediğine ve bir Tanrının varlığını doğruladığına, ya da insan sorunlarıyla ilgili gözlemlerde bulunduğu dikkat etmişken, birden bire önermelerin olağan bağları olan *dır* ve *değildir* yerine *gerek* ve *gerek değildir* ile bağlı olmayan hiçbir önerme ile karşılaşmadığımı fark etmek beni şaşırttı” (Hume, 2015, s. 316).

Hume bu pasajda olandan (‘-dır’/‘is’, ‘değildir’/‘is not’) olması gerekene (‘-malı’/‘ought’, ‘-mamalı’/‘ought not’) ani geçişi sorgular ve aradaki ilişkinin açıklanması gerektiğine işaret eder. Burada ‘-dır/is’ olguyu, ‘-malı’/‘ought’ değeri ifade eder ve Hume da olgudan değere geçişin olanaksızlığını

vurgular. Onun açısından ‘-malı’/-mamalı’ ya da ‘gerek’/‘gerek değildir’ yeni bir ilişkiyi ifade eder ve bu yeni ilişkinin nasıl olup da kendisinden bütünüyle farklı olan diğer önermelerden çıkarıldığının açıklanması gerekir. Hume’un bu temel vurgusu, analitikçilere ve dil felsefecilerine olgudan değer çıkarılıp çıkarılamayacağına ilişkin bir tartışma miras bırakır.

Olgu ile değer ayrımını belki de en açık biçimde Alfred Jules Ayer yapar. *Dil, Doğruluk ve Mantık* isimli eserinde Ayer, “bir değer yargısı bir önerme olmadığına göre, burada doğruluk ve yanlışlık sorunu ortaya çıkmaz” (Ayer, 2010, s. 147) diyerek ‘doğru’ ve ‘yanlış’ı diğer analitikçiler gibi önermenin nitelikleri olarak belirler. Bu belirleme Ayer’i ‘doğru’ ve ‘yanlış’ı konuşmanın özellikleri olarak gören Hobbes’a da yaklaştırır. Bu noktada Ayer, değer yargılarının ne doğru ne de yanlış olabilen duygu ifadeleri olduğunun altını çizerek etik yargıları saf duygu anlatımları olduğu için, Ayer açısından herhangi bir etik sistemin geçerliliğini belirlemek olanaklı değildir ve aslında böyle bir sistemin doğru olup olmadığını sormanın da hiçbir anlamı yoktur. Ayer’e göre etiğin kavramları ve bildirimleri normatiftir ve olgular ile şey-durumlarını (*state of affairs*) tanımlayamadıkları için sahte kavramlardır (*pseudo-concepts*). Ayer için etik söz konusu olduğunda meşru olarak araştırılabilecek tek şey ahlaki alışkanlıkların neler olduğu ve bu alışkanlıklar ile duyguların nedeninin ne olduğudur. Bu araştırmanın da sosyal bilimlerin kapsamına girdiğini ileri süren Ayer, bir bilgi dalı olarak etiğin psikoloji ve sosyolojinin alanına girdiğini belirtir. Ona göre farklı etik terimlerinin kullanıldığı farklı duygular ve bunların neden olduğu tepkileri açıklamak psikolojinin görevidir (Ayer, 2010, ss. 88,89). Dolayısıyla Ayer, olgusal yargılarla değer yargılarını birbirinden ayırmakla yetinmeyip, etiği de felsefe etkinliğinin bir parçası olarak görmez. Ayer olgu ile değeri birbirinden ayırır ancak bu ayrımın Hume’un yaptığıyla bir benzerliğinin olduğunu söylemek güçtür. Hume’un yaptığı ayrıma benzer bir ayrım George Edward Moore’da karşımıza çıkar.

Hume’dan miras kalan ayrımı Moore, ‘doğal’ özelliklerle ‘iyi’ kavramı gibi ‘doğal olmayan’ özellikler arasındaki bir ayrım olarak görür. Moore *Principia Ethica* isimli eserinde ahlaki doğalcılığı eleştirerek kendisinin temel etik değer olarak kabul ettiği ‘iyiliğin’ zevk, arzu ya da tutku gibi natüralist terimlerle tanımlanabileceğini iddia edenlerin doğalcılık yanılgısına (*naturalistic fallacy*) düştüklerini ileri sürer. Moore, iyiliğin etik dışı

terimlerle tanımlanamayacağını, bu nedenle de etiğin özerk olduğunu, doğa bilimlerine ve aslında metafiziğe de indirgenemeyeceğini ifade eder (Baldwin, 2010). Moore ‘doğal’ - ‘doğal olmayan’ ayrımını temellendirmek için şöyle bir örnek verir. Söz gelimi sarı rengini fiziksel eşdeğerini betimleyerek tanımlayabiliriz; sarı rengini algılayabilmek için hangi tür ışık titreşimlerinin gözü uyarması gerektiğini de söyleyebiliriz. Ancak bu ışık titreşimlerinin kendisi sarı derken kastedilen şey değildir. Bu titreşimler algılanan şeyler değildir. Işık titreşimleri algılanan sarıya uzamda karşılık gelen şeylerdir. Moore’a göre ‘iyi’ terimi söz konusu olduğunda sıklıkla böyle basit bir hata yapılır. İyi olan her şeyin aynı zamanda başka bir şey olduğu kabul edilebilir, tıpkı sarı olan her şeyin ışıktaki belirli bir titreşim ürettiğinin kabul edilmesi gibi. Ancak pek çok düşünür, iyi olan şeylerin özelliklerini adlandırırken esasen ‘iyi’nin kendisini tanımladıklarını, bu özelliklerin ‘iyilik’le aynı şey olduklarını düşünmüşlerdir. Moore bu görüşe doğalcılık yanılgısı’ ismini verir (Moore, 1922, s. 10). Dolayısıyla iyilik, ‘doğal olmayan’ ve bilim tarafından incelenen herhangi bir doğal özellik gibi algı konusu yapılamayacak olan bir terimdir. Temel etik değer olan ‘iyilik’ üzerinden yapılan ‘doğal’ ve ‘doğal olmayan’ ayrımı, esasen Hume’da gördüğümüz olgu-değer ayrımının benzeridir. Moore da olgular alanı (doğal) ile değerler alanını (doğal olmayan) birbirinden açık bir şekilde ayırır ve olgudan değer türetilmeyeceğini iddia eder. John R. Searle ise, olgu ile değeri birbirinden ayıran ve olgudan değer türetilmeyeceğini iddia eden geleneğe karşı çıkarak olgudan değere geçişin mümkün olduğunu ileri sürer².

2. Olgudan Değerin Nasıl Türetildiği Sorununa Searle’ün Yanıtı

Searle açısından olgu-değer ayrımı, temel olarak değer bildirimleri sınıfından mantıksal olarak farklı olan bir olgu bildirimleri sınıfı olduğunu ve hiçbir olgu bildiriminin tek başına herhangi bir değer bildirimi gerektirmediğini belirten bir ayırmadır. Searle bu ayrımı daha çağdaş bir terminolojiyle ifade etmek ister. Onun açısından bu ayırım, hiçbir betimsel bildirim (*descriptive statement*) dizisi, bir değerlendirici bildirimi (*evaluative statement*)

¹ Moore’a göre bu yanılgı, Jeremy Bentham gibi hedonistlerde, Herbert Spencer gibi evrimsel etikçilerde ve T.H. Green gibi metafiziksel etikçilerde karşımıza çıkar.

² Ancak Searle’ün meselenin çağdaş biçimini dikkate aldığını ve Hume ile Moore’un görüşlerine ya da olgu-değer ayrımına karşı örnekler getirme gibi bir amacı olmadığını hatırlatmakta fayda vardır.

gerektirmez şeklinde ifade edilebilir (Searle, 1964, s. 43). Dolayısıyla Searle için olgudan (‘-dır’) değerin (‘-malı’) türetilmeyeceği tezi betimsel bildirimlerden değerlendirici bildirimlere geçişin olanaksızlığını savunan görüşün başka bir biçimde dile getirilmesidir³ (Searle, 2000, s. 272). Yukarıda da gördüğümüz gibi Moore, söz konusu geçişin olanaklı olduğunu belirten düşünürlerin doğalcılık yanılıgına düştüklerini ifade eder. Bu noktada Searle, Moore’un bu görüşüne “doğalcılık yanılıgı yanılıgı (*naturalistic fallacy fallacy*)” (Searle, 2000, s. 222) ismini vererek olgudan değerin çıkarılmasının mümkün olduğunu savunur. Olgu-değer dikotomisinin doğrudan etik ile ilgili olduğunu ancak bütünüyle bir etik kuramı olmadığını dile getiren Searle, bu problemi çözmek için dil felsefesinden yararlanmak gerektiğini vurgular (Searle, 2000, s. 273). Searle kip belirten ‘-malı’ (*ought*) yardımcı fiilini ahlakça (*morally*) değil, yardımcı fiil olarak ele alır.

Searle için ‘-dır’ ve ‘-malı’ ya da betimsel ve değerlendirici arasında kesin bir ayrım olduğunu söylemenin arkasında sözcükler ile dünyanın birbiriyle ilişkisiyle ilgili bir resim yatmaktadır. Bu resme göre, betimsel anlatımların anlamını bilmek, onların bildirimlerinin hangi nesnel koşullarda doğru ya da yanlış olduğunu bilmek demektir. Böylelikle bu bildirimlerde doğruluk ya da yanlışlık sorununa nesnel olarak bir çözüm bulunabilir. Ancak değerlendirici anlatımların anlamını bilmek, onları içeren bildirimlerin hangi koşullarda doğru ya da yanlış olduğunu bilmek için tek başına yeterli değildir. Çünkü bu anlatımların anlamları, onları içeren bildirimlerin nesnel bir doğruluk ya da yanlışlık taşımasına izin vermez. Değerlendirici bir bildirimin haklılığıyla ilgili ileri sürülebilecek sözler genellikle tutumları, değerlendirme ölçütlerini ya da ahlak ilkelerini içerir. Değerlendirici bildirimlerin görevi, dünyayı betimlemek değil, duygu ve değerlerle ilgili cümleler üretmektir (Searle, 2000, s. 281). Bu nedenle betimsel bildirimlerin nesnel,

³ Searle açısından olgu ve değer ayrımı esasen metafiziksel bir ayrımdır. Bu ayrıma olan inancın temelinde değerlerin bir biçimde insanlardan kaynaklandığı ve içinde yaşadığımız dünyada bulunamayacağı algısı yatar. Çünkü bulunmaları halinde değer olmaktan çıkıp dünyanın bir parçası haline gelirler. Bu problemin olgu ve değer ayrımı olarak nitelendirilmesi metafiziği çağrıştırdığı için, Searle bu nitelemenin yerine daha çağdaş bir terminolojiden yararlanarak ‘-dır’ ve ‘-malı’ ile betimsel bildirimler ve değerlendirici bildirimler ifadelerini kullanmayı tercih eder. Dolayısıyla Searle için betimsel bildirimler olgusal yargılara, değerlendirici bildirimler ise değer yargılarına karşılık gelir.

değerlendirici bildirimlerin ise öznel olduğuna ilişkin bir akıl yürütme yapmak kolaydır. Dolayısıyla betimsel ve değerlendirici bildirimler arasında var olduğu düşünülen ayrım, sözcükler ile dünyanın ilişkisiyle ilgili bir tasarıma dayanır. Bu tasarımdan kaynaklanan söz konusu ayrım, olgudan değer türetilmeyeceği yargısını doğurur. Searle bu yargıya karşı çıkararak olgudan (‘-dır’) değer (‘-malı’) türetilebileceğini iddia eder.

Searle, ‘-dır’dan ‘-malı’nın nasıl türetileceğini, ‘Jones, Smith’e beş dolar ödemeye söz verdi’ bildiriminden (*statement*) ‘Jones, Smith’e beş dolar ödemeli’ bildirimine geçişin nasıl olduğunu göstererek ortaya koyar. Searle’e göre söz vermek tanımı gereği, kişinin kendisini bir yükümlülük altına soktuğu bir edimdir. Söz verme edimi, söz verenin söz verdiği kişinin yararına olan bir eylemde bulunma yükümlülüğü üstlenmediği taktirde tamamlanmış sayılmaz. Searle açısından bir kişi bir şey yapma yükümlülüğü altındaysa, kişi o yükümlülük gereğince, yapma yükümlülüğü altında olduğu şeyi yapmalıdır. Ancak kişinin yükümlülük altında olduğu edimi yapmaması için birçok koşul ortaya çıkabilir ya da kişi yapmaması gereken bazı şeyler konusunda bir yükümlülük üstlenebilir. Bu noktada Searle yukarıdaki ikinci bildirimin ‘Jones, Smith’e beş dolar ödeme konusundaki yükümlülüğü uyarınca, Smith’e beş dolar ödemeli’ şeklinde yorumlanması durumunda ilk bildirimden ikincisinin çıkarılmasının olanaklı olduğunu söyler. Üstlenilen yükümlülüklerden vazgeçme olgusu bir problem olarak ortaya çıkar ancak Searle bu sorunu da yükümlülüğün varlığının yükümlülüğünün üstlenildiği anda söz konusu olduğunu, ‘-malı’nın da yükümlülüğün varlığıyla bağlantılı olduğunu belirterek çözmeye çalışır (Searle, 2000, ss. 273-280). Searle yukarıdaki örnekte ‘söz verme’, ‘yükümlülük’ ve ‘-malı’ arasındaki tanımsal bağlantılardan yararlanarak ‘-dır’dan ‘-malı’nın türetililebileceğini ortaya koymaktadır. Söz veren kişi esasen söz verdiği şeyi kesinlikle yapacağını bildirmiş olur. Dolayısıyla bir yükümlülük altına girmiş olur. Yükümlülüğü üstlenmek ya da bir yükümlülük altına girmek söz verme kavramının içinde yer alır; söz vermek aynı zamanda yükümlülük üstlenmektir. Yükümlülük ise bir işi yapma zorunluluğu anlamı taşır ve kabul etme, onaylama ve tanıma kavramlarıyla yakından ilişkilidir. Bu nedenle eğer bir yükümlülük varsa o yükümlülük yerine getirilmelidir. Söz verme ile yükümlülük arasındaki bağ nedeniyle söz verme (‘-dır’) bir yükümlülüğe dönüşür ve yükümlülük de

‘olması gerekene’, yani ‘-malı’ya⁴ ilerler. ‘Jones, Smith’e beş dolar ödemeye söz verdi’ cümlesi bir olgu bildirimidir, Searle’ün deyişiyle bir betimsel bildirimidir. ‘Jones, Smith’e beş dolar ödemeli’ cümlesi ise bir değerlendirci bildirimidir. Searle bu iki cümle arasındaki geçişin olanaklı olduğunu göstererek olgudan (olan) değerin (olması gereken) çıkarılabileceğini temellendirir.

Burada sorulması gereken soru şudur: Söz verme olgusunu kabul etmek, bu sözün yerine getirileceğini kabul etmeyi nasıl sağlayabilir? Searle açısından Jones’un söz verdiğini kabullenmek, onun söz verirken üstlendiği yükümlülük uyarınca o şeyi yapması gerektiğini kabullenmeyi içerir. Çünkü “bir kişi söz veriyorsa, söz verdiği şeyi yapmayı da kabullenir, bunun da nedeni bütünüyle ‘söz vermek’in anlamıdır” (Searle, 2000, s. 290). R. M. Hare, *Freedom and Reason* isimli eserinde “eğer bir kişi bir şeyin kırmızı olduğunu söylüyorsa, ilgili açılardan ona benzeyen herhangi bir şeyin de aynı şekilde kırmızı olacağı görüşünü kabullenir” (Hare, 1963, s. 11) diyerek Searle ile benzer bir argüman ortaya atar. ‘O, nesneye kırmızı dedi’ ile ‘söz verdi’ olgu bildirimleridir. Ancak ‘belli bir edimde bulunmayı kabullenmek’ değerlendirci bildirimidir; çünkü kabullenme yükümlülükle aynı ailedendir. Bu nedenle, değerlendirci bildirimlerin betimsel bildirimlerden türeyebileceği savı, Hare’in örneğinin de iddiasıdır (Searle, 2000, s. 290). Söz vermek, tanım gereği bir şeyi kabullenmektir. Benzer şekilde ‘insan çalması’ ifadesi, bir şeyi başkasının mülkü olarak tanımanın, o kişinin o şeyi

⁴ Burada belirtilmesi gereken bir husus vardır. Searle ‘-malı’nın Kantçı anlamda hipotetik değil kategorik olduğunun altını çizer. Kant buyrukları ikiye ayırır. Onun açısından “bütün buyruklar koşullu olarak ya da kesin olarak buyururlar. İlk buyruklar, insanın ulaşmak istediği (veya isteyebileceği) başka bir şeye araç olarak olanaklı eylemin zorunluluğunu ortaya koyarlar. Kesin buyruk ise, bir eylemi kendisi için, başka herhangi bir amaçla ilgi kurmadan, nesnel zorunlu olarak sunan buyruk olur” (Kant, 2009, s. 30). Koşullu Buyruk’ta (hipotetik buyruk / *hypothetische Imperativ*) bir ‘eğer’ gizlidir. Hipotetik Buyruk eylemi ulaşmak istediği şey için araç olarak kullanır. Kesin Buyruk’ta (kategorik buyruk / *kategorischer Imperativ*) eylem herhangi bir amaç için araç konumunda değildir. Bu buyruk eylemin içeriği ve sonucuyla ilgili değil, onu ortaya çıkaran ilkeyle ilgilidir. Searle ‘Jones, Smith’e beş dolar ödemeye söz verdi’ bildiriminden türeyen ‘Jones Smith’e beş dolar ödemeli’ bildiriminin kesin bir buyruk olduğunu söyler. Burada ‘Jones *şunları* istiyorsa ödemelidir’ gibi bir koşullu buyruk yoktur. ‘Jones yükümlülüğü gereğince ödemelidir’ şeklinde kesin bir buyruk söz konusudur.

satma hakkını da kabul etmeyi gerektirir ya da 'insan yalan söylememeli' ifadesi, bir iddiada bulunurken zorunlu olarak doğruyu söyleme konusunda bir yükümlülüğü de üstlenmeyi içerir (Searle, 2000, ss. 284,285). Searle bu örnekleri, '-dır'dan '-malı'nın türetilmeyeceği iddiasına karşılık olarak verir ve bazı durumlarda '-dır'dan '-malı'nın kolaylıkla türetilbileceğinin altını çizerek.

Searle söz verme örneğiyle esasen iki şey yapmaktadır: İlk olarak '-dır'dan '-malı'nın türetilbildiğini ortaya koymaktadır. İkinci olarak bu türetme yapılırken bir olgusal yargıdan ya da betimsel bildirimden türetilen bir değerlendirici bildiriminin herhangi bir ahlaki özellikte olmadığını göstermektedir. Searle burada olgudan değere geçişin nasıl sağlanabildiğini bütünyle dil felsefesinin sınırları içinde kalarak yapmaktadır. Ona göre, söz gelimi 'X bir üçgendir' denildiğinde X'in üç kenarı olduğu önermesi kabul edilir. Kabullenmenin yükümlülük kavramını içermesi, ondan değerlendirici bir sonuç çıkarılabileceğimizi gösterir. Ancak 'x bir üçgendir' olgusal bildiriminin mantıksal sonuçlarının olması, 'üçgen' sözcüğünün yükümlülük belirten kullanımında ahlaki bir karar olması gerektiği anlamı taşımaz. Benzer şekilde, Searle için söz verme örneğinde kabullenmenin yükümlülük içermesi, 'söz verme' betimsel bildiriminin ahlaki bir karar konusu olduğunu göstermez (Searle, 2000, s. 294). Dolayısıyla Searle, dil felsefesinin sınırları içinde kalarak olgu ile değer arasındaki ayrımı sıkı gerektirme (*entailment*) ilişkileriyle ilgili bir tez olarak dil alanında çözümler.

Searle'ün bu çözümlemesine rağmen yukarıda ele alınan problemin ahlak felsefesi ile nasıl bir ilişkisi olabilir? Searle'e göre, ahlaki bildirimler değerlendirici bildirimlerin bir alt türü olduğu için bir olgu bildirimleri kümesinden hiçbir ahlaki bildirimin çıkarılamayacağı ileri sürülür (Searle, 2000, s. 286). Ancak Searle, betimsel bildirimlerden değerlendirici bir bildirim türetmenin mümkün olmadığı iddiasının yanlış olduğunu gösterir. Ahlaki bildirimler değerlendirici bildirimlerin alt türü olduğuna göre betimsel bildirimlerden ahlaki bildirimlere geçiş de olanaklıdır. Burada belirtilmesi gereken temel nokta, Searle'ün olgu-değer problemini ahlak felsefesi açısından değil, dil felsefesi açısından ele aldığıdır. Ancak onun ulaştığı karşı tez ahlak felsefesi alanında da sonuçlar doğurur. Çünkü Searle'ün yapmış olduğu türetme kişinin verdiği sözleri tutması gerektiği ilkesine dayanır ve bu ahlaki bir ilkedir.

3. Olgudan Değerin Nasıl Türetildiği Sorununa Ricoeur'ün Yanıtı ve Sorunun Etik ile İlişkisi

Searle temel olarak söz verme örneği üzerinden olgu ile değer arasında yapılan geleneksel ve kendi tabiriyle metafiziksel olan ayırımın geçersizliğini ortaya koymaya çalışır. Bu meseleyi de bir ahlak felsefesi problemi olarak ele almaz. Daha önce söz vermenin aynı zamanda yükümlülük üstlenmek anlamına geldiğine değinmiştik. Yükümlülük kavramının ise etikle bir ilişkisi olduğuna şüphe yoktur. Bu noktada Paul Ricoeur, söz verme ile yükümlülük arasındaki bağ nedeniyle söz vermenin ahlaki olarak nitelenmeye elverişli olduğunu bildirir. Ancak o bu konuda temkinli davranır. Çünkü onun açısından söz vermenin kendisinden yani olgudan ('-dır') sözün tutulması gerektiğini yani değeri ('-malı') çıkarmak pek olanaklı görünmemektedir (Ricoeur, 2019, s. 117).⁵ Bu nedenle o şu soruyu sorar: "Söz vermenin kurucu yükümlülüğünden, sözünde durmak gerektiğine dair yükümlülüğe nasıl geçilir?" (Ricoeur, 2019, s. 121). Ricoeur bu geçiş sağlanabildiği takdirde söz vermenin ahlaki olarak nitelendirilebileceğini ima eder. Yukarıda açıklandığı gibi Searle, bu geçişin nasıl sağlandığını 'söz verme', 'yükümlülük' ve '-malı' arasındaki tanımsal bağıntılardan yararlanarak gösterir. Bu geçişin sağlanabildiğini Searle gösterdiği için Ricoeur özelinde bu konu artık bir ahlak konusu olmak durumundadır. Dolayısıyla iki görüşle karşı karşıyayız: Birincisi söz vermeden sözün tutulması gerektiği türetildiği takdirde söz verme edimi artık bir ahlak problemidir. Bu görüş Ricoeur'ün görüşüdür. İkinci görüş ise bu türetmenin ahlak teorisiyle bir bağlantısının olmadığını ileri süren görüştür ki Searle de bu görüşün sahibidir. Dolayısıyla tartışılan konunun ahlak felsefesi açısından bir değeri olup olmadığı karşımızda bir soru olarak durmaktadır. Bu soru yanıtlanmadan önce Ricoeur'ün söz vermeden sözünde durmak gerektiğine nasıl geçildiği sorusuna yanıtını ele

⁵ Paul Ricoeur'ün söz edimleri kuramının etik ve hukuk ile ilişkisinin tartışıldığı bir toplantıda sunduğu fazla bilinmeyen bir bildiri metni bulunmaktadır. Bu metni Atakan Altınörs ilk olarak *Söz Edimleri Kuramı ve Etik* başlığıyla Türkçe'ye kazandırmıştır: (Ricoeur, 2000). Daha sonra Altınörs bu metnin yeniden gözden geçirilmiş çevirisini *Söz Edimleri: Seçimli Yazılar* isimli derleme kitabında yayınladı: (Ricoeur, 2019, ss. 109-138). Bu makalede referanslar gözden geçirilmiş çeviri dikkate alınarak verilecektir.

Metnin orijinali ise Paul Amselek editörlüğünde 1986 yayımlanan *Théorie des Actes de Langage, Éthique et Droit* isimli derleme kitapta yer almaktadır.

almak gerekir. Çünkü bu yanıt, konunun ahlak felsefesi açısından değerini de ortaya koyar. Ricoeur, söz verme ve sözünde durmaya söz verme paradoksunu John Rawls'un adalet teorisinden yararlanarak çözmeye çalışır. Searle'ün kavramsallaştırmasıyla ifade edecek olursak; Ricoeur, betimsel bildirimlerden (olgudan) değerlendirici bildirimlere (değere) geçişin imkanını yine söz verme örneği üzerinden Rawls'un adalet kuramından faydalanarak ortaya koymaya çalışır.

Rawls iki adalet ilkesinden bahseder. Başka bir deyişle adaleti iki ilkeye ayırır (Rawls, 1999, s. 53). Birinci ilke; “her insan, başkaları için benzer bir özgürlük şemasıyla uyumlu en kapsamlı özgürlükler şemasına eşit bir hakka sahip olmalıdır.” İkinci ilke; “toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler a) herkesin yararına olması makul bir şekilde beklenebildiği, b) konumların ve görevlerin herkese açık olduğu bir biçimde düzenlenmelidir.” Bu ilkeler bireylerin hakları ve ödevleri ile toplumsal ve ekonomik üstünlük ve yoksunlukları düzenler. Rawls açısından adalet teorisinin amaçları açısından toplumsal yapı iki farklı parçaya sahiptir. Buna göre toplumsal sistemin eşit temel özgürlükleri tanımlayan ve güvence altına alan bir yönü vardır ve bu birinci ilkeye tekabül eder. İkinci olarak da toplumsal sistemin sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri belirleyen ve kuran bir yönü vardır ve bu da ikinci ilkeye karşılık gelir (Rawls, 1999, s. 53). Birinci ilke bireysel ve özel bir nitelik taşıırken, ikinci ilke daha çok toplumsal ve kamusaldır. Ricoeur açısından Rawls, adalet kuramının en problemli tarafının bireysel alana uygulanması olduğunu itiraf eder. Bireylerin hem kendi yükümlülükleri hem de birbirlerine karşı yükümlülükleriyle ilgili her teori, örtük olarak, kurumlar düzeyinde bir adalet teorisine sahiptir (Ricoeur, 2019, s. 132). Rawls için adaletin yukarıda değinilen iki ilkesi, kurumlar söz konusu olduğunda hakkaniyetli/adil paylaşımın (*fair share*) ne olduğunu tanımlar. Adalet ilkelerinin belirlediği gereklilikler esasen yükümlülüklerdir ve herkes kendi üzerine düşeni yaptığında her kişi hakkaniyetli bir pay almış olur (Rawls, 1999, s. 96). Bu noktada Ricoeur, hakkaniyetli/adil paylaşımı (*fair share*) bireysel alan ile toplumsal alan arasındaki geçişi sağlayan ilke olarak belirler. Onun açısından verilmiş sözlerin, anlaşmaların ve kişisel sözleşmelerin yükümlülükler doğurabilmesi için onların adil kurumlara bağlanabilmesi gerekir. Yükümlülükler, avantajların ve dezavantajların dağıtımındaki hakkaniyet ilkesinden kaynaklanır. Ricoeur açısından söz verme, sağlanan her

avantajın, bir eşitsizlik durumunda diğer tarafın maruz kaldığı dezavantajların düzeltilmesini sağlayan hakkaniyet ilkesine bağlıdır (Ricoeur, 2019, s. 133). Dolayısıyla Ricoeur için söz vermeden (olgu/-dır) sözünde durmak gerektiğine (değer/-malı) geçiş Rawls'un ileri sürdüğü iki adalet ilkesi yerine getirildiğinde mümkündür. Söz veren kişi sözünde durmanın kendisinin yararına olduğunu, hakkaniyetli olduğunu ve adil olduğunu düşündüğü için sözünü tutar. Rawls'un ileri sürdüğü ikinci ilke kamusal bir ilkedir ve sosyo-ekonomik alanı bir anlamda düzenler. Ancak bu ilke sözünü tutmak gerektiğine ilişkin kişisel ilkeyi gerekçelendirir. Burada özel ve bireysel olana kamusal ve toplumsal olandan bir hareket söz konusudur.

Daha önce ele aldığımız probleme yeniden dönüyoruz. Searle olgudan değere geçiş problemini söz verme örneği üzerinden yalnızca dil felsefesi alanında kalarak çözer ve bu meseleyi bir ahlak felsefesi problemi olarak ele almaz. Bunun aksine Ricoeur için söz verme ile yükümlülük arasındaki bağ nedeniyle söz verme ahlaki olarak değerlendirilmelidir. Ricoeur açısından burada çözülmeyi bekleyen temel sorun söz vermeden (olgudan) sözün tutulması gerektiğinin (değerin) nasıl türetilceğidir ancak Ricoeur bu sorunu da Rawls'un adalet teorisinden faydalanarak çözer. Bu türetme yapılabildiği için Ricoeur için söz verme edimi artık bir ahlak problemidir. Ricoeur tartışmayı burada bırakmaz ve söz verme edimine önemli bir işlev yükler. Ricoeur'un Rawls'tan ilhamla bireysel olan ile toplumsal olan ya da özel olan ile kamusal olan arasında kurulan köprüye ilişkin tartışması onun ahlaki ilkelerin pratikte uygulanabilirliği sorununa götürür. Adalet kavramının kendisi de bir ahlak ilkesidir. Peki adalet gibi ahlaki ilkeler bireysel tutum ve yönelimlere nasıl uygulanabilir? Tam bu noktada Ricoeur bu soruya söz verme gibi söz edimleri cevabını verir. Onun açısından söz edimleri ahlaki ilkelerin pratik alana uygulanmasını sağlar. Söz vermenin yarattığı yükümlülük nedeniyle ahlaki bir nitelik taşıması, söz vermenin bir söz edimi olması ve söz edimlerinin ahlaki ilkelerin pratik alana uygulanmasını sağlaması bizi yeni bir tartışmaya götürür. Bu tartışma da söz edimleri ile etik arasında bir ilişkinin kurulup kurulamayacağına dair bir tartışmadır. Bu tartışmayı yapabilmek için söz edimleri teorisini açıklamakta fayda vardır.

4. Söz Edimleri Kuramı ve Kuramın Etik ile İlişkisi

Söz edimleri teorisi⁶ temel olarak bir şey söylemenin aynı zamanda bir şey yapmak olduğunu ya da bir sözün aynı zamanda bir eylem olduğunu bildirir. Söz edimleri kuramını ilk ortaya atan düşünür John L. Austin'dir. Daha sonra da Searle bu teoriyi geliştirir. Ancak Austin ve Searle'den önce sözün aynı zamanda bir eylem olduğunu Ludwig Wittgenstein da öne sürer. O, hem *Felsefi Soruşturmalar*'da (Wittgenstein, 2014, §546)⁷ hem de *Kültür ve Değer*'de (Wittgenstein, 2017, s. 176) sözcüklerin eylemler olduğunu dile getirir. Ancak Wittgenstein'in bu görüşünü detaylandırıldığını ya da temellendirdiğini söylemek güçtür. Bu nedenle söz edimleri kuramının temellerini atan düşünürün Austin olduğu rahatlıkla söylenebilir.⁸

Austin *How to Do Things with Words*⁹ isimli eserinde birtakım söz-celemlerin¹⁰ herhangi bir şeyi betimlemediklerini, rapor etmediklerini ya da belirtmediklerini, aynı zamanda doğru ya da yanlış da olmadıklarını dile getirir. Ona göre söz konusu tümceleri sözcelelemek eylemde bulunmaktadır¹¹ ya da eylemde bulunmanın parçasıdır. Söz gelimi, bir evlilik töreninde söylenen 'evet, x'i eşim olarak kabul ediyorum', bir gemide söylenen 'bu gemiye

⁶ Bu kuram açıklanırken yalnızca Austin'in görüşleri dikkate alınacaktır. Çünkü diğer düşünürlere değinmek metnin kapsamını olması gerekenden çok daha fazla genişletecektir. Söz edimleri konusunda farklı görüş ve tartışmaları ele almak başka bir çalışmanın konusu olmayı hak edecek kadar geniştir. İkinci olarak söz edimleri konusunda temel açıklamalarla yetinmek metnin ulaşmak istediği hedef için de yeterlidir.

⁷ “‘Ne olur gelsin!’” sözcüklerinin bu şekilde arzumla dolu olduğunu söylemek isterim. Ve sözcükler içimizden kopabilir—bir çılgılık gibi! Sözcüklerin telaffuzu zor olabilir; örneğin bir şeyden vazgeçmekte ya da bir zaafımızı kabul etmekte kullandığımız sözcüklerin. (Sözcükler eylemlerdir de)” (§546).

⁸ Atakan Altınörs'ün aktardığına göre, söz edimi teriminin biraz farklı halini (*act of speech*) *The Theory of Speech and Language* isimli eserinde ilk kez kullanan Alan Henderson Gardiner'dır (Altınörs, 2019, s. 141).

Ayrıntılı bilgi için bkz.; Gardiner A. H. (1932). *The Theory of Speech and Language*. Oxford: Clarendon Press, 62.

⁹ Bu eseri Levent Aysever *Söylemek ve Yapmak* başlığıyla Türkçe'ye kazandırmıştır.

¹⁰ Levent Aysever, İngilizcesi *utterance* olan bu kavramı, fiilden türemiş bir biçim olduğunu daha iyi yansıttığını düşündüğü için 'sözceleme' olarak çevirmiştir. Aysever açısından sözceleme, kavramın edim boyutunu daha iyi göstermektedir (Austin, 2017, s. 40).

¹¹ “The uttering of the sentence is the doing of an action” (Austin, 1962, s. 5).

Queen Elizabeth adını veriyorum' ya da bir vasiyetnamede yer alan 'saatimi kardeşime miras bırakıyorum' örneklerinde tümceyi sözcelemek o şeyi yapmaktır. Bu cümleler ne doğrudur ne de yanlıştır¹²; söz konusu cümlelerde bir betimleme, aktarım ya da saptama da yoktur. Nikah memurunun önünde 'evet' demek, bir aktarım yapmak değildir, evlenmektir. Austin yurkarıda örnekleri verilen ve o örneklerle benzer tümcelere, edimsel tümce (*performative sentence*), edimsel sözcelem (*performative utterance*) ya da kısaca edimseller (*performatives*) demeyi tercih eder¹³ (Austin, 2017, ss. 42-44); krş. (Austin, 1962, ss. 5,6). Aysever'e göre Austin, edimsel tümceleri edimsel olmayanlardan ayırmamızı sağlayacak bir dilbilgisel ölçüt bulmaya çalışır ancak bunun olanaklı olmadığını görür. Bu nedenle Austin şöyle bir sonuca varır: Esasen bir şey betimlenirken ya da bir bildirimde bulunurken de bir şey yaparız. Bu nedenle her bildirim öncelikle bir edimseldir. Başka bir deyişle, bir iletişim anında dinleyen kişiye bir şey anlatmak amacıyla bir

¹² Aristoteles *Peri Hermenias*'ta (*Yorum Üzerine*) her tümcenin uyuşumsal bir söz olarak anlamlı olduğunu ancak yalnızca doğruluk ve yanlışlık taşıyan tümcelerin bildiri tümceleri olduğunu vurgular. Onun açısından dilek ve istek tümceleri doğruluk ve yanlışlık barındırmaz (Aristoteles, 2002, s. 11). Bazı cümlelerin ne doğru ne de yanlış olduğu konusunda Austin ile Aristoteles birleşir. Austin böyle cümleleri ifade etmenin aynı zamanda o şeyi yapmak olduğunu söylerken, Aristoteles bu cümleleri incelemenin retorik ve şiir sanatının görevi olduğunu söyler ve tartışmayı orada bırakır.

¹³ Hem Levent Aysever hem de Atakan Altınörs'ten yararlanarak kavram karmaşasını ortadan kaldırmaya çalışalım. Esasen ilk olarak şunu söylemekte yarar var: Austin, *performative* sözcüğünü, *action* (eylem) isminin fiil hali olarak kullanılan *perform* (yapmak) sözcüğünden türetir (Austin, 1962, s. 6). Türkçe literatürde *performative*'in karşılığı olarak genellikle 'edimsel' sözcüğü kullanılır. Aysever'e göre, bu sözcük Austin'in yaptığı gibi 'eylem' adının fiilinden değil, 'etmek' fiilinden türetilir (Austin, 2017, s. 44). Ancak Atakan Altınörs, *performative utterance* ifadesinin 'icra edici beyan' olarak çevrilmesinin daha uygun olduğunu dile getirir. Ayrıca onun açısından *act* teriminin 'edim' yerine 'fiil' olarak çevrilmesi de daha yerindedir. Çünkü Altınörs için *performative utterances* (icra edici beyanlar) söz aracılığıyla işlenen fiilleri meydana getirmektedir (Altınörs, 2019, s. 139). Ancak dilbilim ve felsefe çevresinde *speech act* 'söz edimi' olarak ve *performative utterance* 'edimsel sözcelem' olarak daha yaygın kullanıldığı için söz konusu ifadeler bu şekilde kullanılacaktır.

tümce üreten konuşmacı, o tümceyi söylerken bir şey yapar; yani söz ediminde bulunur (Aysever, 2000, ss. 17,18).

Söz edimi üç farklı biçimde yerine getirilir; a) bir şey söylemek bir şey yapmaktır (*to say something is to do something*) ya da b) bir şey söylerken bir şey yaparız (*in saying something we do something*) veya c) bir şey söyleyerek bir şey yaparız (*by saying something we do something*). Austin bütün normal anlamlarında ‘bir şey söyleme’ edimine bir düzsöz ediminin (*locutionary act*) yerine getirilmesi demektir (Austin, 2017, s. 117). Bir şey söyleme ediminde bulunmanın karşısı olarak bir söylerken bir edimde bulunmak ise edimsöz edimdir (*illocutionary act*). Edimsöz edimi, konuşan kişinin dinleyiciye bir şey söylerken gerçekleştirdiği işlerdir (Austin, 2017, s. 121). Austin açısından bir şey söylemek çoğu zaman konuşmacının, dinleyicinin ya da başka kişilerin düşünceleri, duyguları ve eylemleri üzerinde etkiler yaratır. İsteyerek ya da istemeyerek başkasının üzerinde etki meydana getiren edimler etkisöz edimleridir (*perlocutionary act*). Bu edim, bir şey söyleyerek bir şey yapma edimidir (Austin, 2017, s. 122). Düzsöz edimi, belli bir anlam/içlem (*sense*) ve gönderimle (*reference*) bir tümce üretmektir. Bu da anlam (*meaning*) derken geleneksel olarak kastedilen şeye denk düşer. Edimsöz edimi, bilgilendirme, emretme, uyarma, taahhütte bulunma gibi belirli bir güce sahip olan edimleri yerine getirmektir. Etkisöz edimi ise, inandırmak, ikna etmek, vazgeçirmek, şaşırtmak ya da yanıltmak gibi bir şey söyleyerek gerçekleştirilen edimlerdir (Austin, 2017, s. 129). Bunlar, bir tümcenin ya da dilin kullanımının üç farklı boyutudur.

Austin açısından edimsöz edimi yerine getirilirken, yani bir şey söylenirken, tümceyi üreten kişi belli bir güce sahip olmuş olur. Burada dilsel ifadenin bir gücü söz konusudur. Edimsöz edimi bir şey söylenirken yerine getirilen edimlerdir, bu edimler aynı zamanda bir güce de sahiptirler. Austin bu güce edimsöz güçleri (*illocutionary force*) ismini vermektedir (Austin, 2017, s. 121). Bir edimsöz edimi gerçekleştirmek, konuşmacının ve dinleyicinin normatif statülerini yapısal olarak değiştirmek anlamına gelir. Söz gelimi iltifat etmek ya da övmek gibi bir edimsöz edimi gerçekleştirildiğinde, iltifat edilen taraf teşekkür etmeye yükümlü hale gelir. Ya da birine söz verildiğinde, söz veren kişi söz verdiğini yapma yükümlülüğüne sahip olur. Bu da iki kişi arasındaki normatif statünün değişmesine neden

olur (McDonald, 2022, s. 920). Dolayısıyla dilsel ifadenin bir gücü, otoritesi ve yaptırımı vardır.

Austin edimsöz edimlerini, edimsöz güçlerine göre beş kategoriye ayırır. Birincisi, farklı nedenlerden dolayı hakkında emin olunmayan bir şeyle ilgili olarak bir jürinin, bir yargıcın ya da bir hakemin hüküm ya da karar vermesidir. Austin buna hüküm-belirticiler (*verdictives*) sınıfı demektedir. İkinci kategori erk-belirticiler (*exercitives*) kategorisidir. Bu sınıf, oy vermek, emretmek ya da uyarmak gibi bir gücün ya da hakkın kullanılmasını içerir. Üçüncü kategori sorumluluk-yükleyiciler (*commissives*) kategorisidir ve söz vermek ile taahhütte bulunmak bu kategoriye girer. Dördüncü kategori övmek, tebrik etmek ve özür dilemek gibi tutumlar ve toplumsal davranışlarla ilişkilidir. Bu kategorinin ismi davranış-belirticilerdir (*behabitives*). Son sınıf ise serimleyiciler (*expositives*) sınıfıdır. Bu sınıf, sözcelemlerin konuşmanın akışı içinde nasıl bir yere oturduğunu, sözlerin nasıl kullanıldığını belirginleştirir. Yanıtlama, varsayma ve kabul etme bu sınıfa girer (Austin, 2017, ss. 162,163). Bütün bu örnekler bir şey söylerken esasen söylenen şeyin aynı zamanda bir güç içerdiğini gösterir. Sözün kendisinde dışsallıktan bağımsız bir otorite ve tahakküm vardır. Bir şey söylerken aynı anda bir güç edimi de gerçekleşir.¹⁴

Söz verme sorumluluk-yükleyiciler (*commissives*) kategorisi ya da sınıfa girer ve bu sınıf kişiye bir şey yapma sorumluluğu yükler. Bu sınıftaki amaç, konuşmacıya bir eylem biçiminin sorumluluğunu yüklemektir. Bu noktada Kent Bach ve Robert Harnish birlikte kaleme aldıkları *Linguistic Communication and Speech Acts* başlıklı eserlerinde bir yükümlülüğü üstlenmenin otomatik olarak başka bir yükümlülük yaratmak anlamına gelemeceğinin altını çizerler. Onlar açısından ‘söz veriyorum’ sözcelemi, söz

¹⁴ Pierre Bourdieu, Austin’e karşılık olarak dilsel ifadelerin gücünün dilin kendisinden değil, dışardan geldiğini vurgular. Bourdieu için dilin etkililiği edimsözlerde bulunmaz; edimsöz edimleri arkasında bir toplumsal düzenin gücü olmadıkça onaylanmayacak kurumsal edimlerdir. Söz konusu edimler gücünü ve otoritesini dilin kendisinden değil, toplumsal ilişkiler ve kurumlardan alır. Bourdieu, Austin’i kendi teorisinin toplumsal niteliğini göremediği için eleştirir. Bourdieu’nün Austin’e yönelik eleştirileri çok kapsamlı ve ayrıntılı olduğu için bu eleştiriler başka bir çalışmanın konusu olmak durumundadır. Bu konu hakkında daha ayrıntılı bilgi için Bourdieu’nün şu eserlerine bakılabilir: (Bourdieu & Wacquant, 2021, ss. 196-235) ve (Bourdieu, 1991).

verenin bir yükümlülüğün yaratıldığına dair inancını ifade edebilir ancak söz verilen bu inancı paylaşılsa bile yine de bu inanç doğru olmaz. Buradan hareketle Bach ve Harnish, konuşan kişinin taahhüdünü yerine getirmekle yükümlü olmasının, edimsöz edimleri teorisinin yanıtlayamayacağı ahlaki bir soru olduğunu vurgularlar (Bach & Harnish, 1979, s. 125). Bach ve Harnish söz verme yükümlülüğünden sözünde durma yükümlülüğüne geçiş sorununun ahlaki bir sorun olduğunu ve esasen bu geçişin de olanaklı olmadığını savunurlar. Edimsöz edimleri kuramının bu problemi çözme konusunda da başarısız olduğunu altını çizerekler.

Paul Ricoeur de bu problemin esasen ahlaki bir problem olduğu konusunda Bach ve Harnish ile uyuşur ancak o, daha önce de bahsettiğimiz gibi, söz vermeden sözünü tutmaya geçişin mümkün olduğunu savunur. Ricoeur, Bach ve Harnish'in düşüncelerinin tam karşısı olarak buyruk, nihai karar ve söz verme gibi söz edimlerinin edimsöz gücünün, ahlaki ilkelerin kamusal alandan özel alana götürülmesini sağladığını ya da götürülmesine aracılık ettiğini öne sürer. Dolayısıyla Ricoeur için edimsöz edimleri kuramı, ahlaki ilkelerin genel alandan kişisel alana taşınmasına aracılık eder. Başka bir deyişle dilin gücü, kişinin isteğe bağlı yönelimlerini toplumsal yaşamı düzenleyen ahlaki ilkeler altında sınıflamaya, toplamaya ya da tasnif etmeye olanak sağlar. Ricoeur'e göre söz edimleri, ahlaksallığın tümel ve evrensel ilkelerinin bireysel yönelimlerle nasıl bağdaşabildiğini gösterir. Söz verme ise bu bağdaştırma ya da eklemlenmenin içinde seçkin ve ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Çünkü söz verme özsel koşulu gereğince bir yapma yükümlülüğü içerir. Esasen söz vermede kendi kendini yükümlü kılama durumu vardır ve bu yükümlülük de özneler arası bir değere sahiptir. Ricoeur, söz edimleri olmaksızın ahlaki ilkelerin eylemlere kılavuzluk yapmasının olanaklı olmadığını dile getirir. Ancak burada belirtilmesi gereken önemli bir husus vardır: Söz edimleri eylem için itici bir güç olmaktan ya da eyleme teşvik etmekten ziyade eyleme olanak sağlar, eylemi temellendirir (Ricoeur, 2019, ss. 134,135). Ricoeur söz edimlerinin kişiye bir yükümlü olma gücü ve becerisi verdiğini, bu yolla söz edimlerinin ahlaki ilkelerin pratik alana uygulanmasını sağladığını iddia eder. Kişi özgürce kendisini yükümlü kılar ya da yükümlülüğü üstlenir. Kişinin kendisini yükümlü kılama yeteneği soyut olan ahlaki ilkelerin somutlaşmasını sağlar.

Ricoeur, adalet erdemi gibi ahlak ilkeleri ile söz verme gibi söz edimlerinin kurucu kuralları arasında bir karşılıklılık ya da mütekabiliyet varsayılabilceği inancındadır. Onun açısından söz edimleri, dile özgür ve makul bir yönelim, taahhüde girme ve kendi kendini yükümlü kılma becerisi sağlar. Bu beceri adalet ilkesiyle birleşerek, adalet ilkelerini iradenin kendisine koyduğu yasalar düzeyine çıkarır (Ricoeur, 2019, s. 136). Ricoeur söz edimlerinin edimsöz gücünün ahlaksal özerkliğinin bir aracı olduğu şeklinde güçlü bir iddia ortaya atar.

Sonuç

Bu çalışma olgudan değerin türetilip türetilmeyeceği konusuna odaklanarak meselenin ahlak felsefesi açısından bir öneminin olup olmadığını tartışmıştır. Olgu-değer ayrımı temel olarak olgusal yargılar ile değer yargıları arasında önemli fark olduğunu ve olgudan değerin türetilmesinin olanaklı olmadığını belirten bir ayrımdır. Bu ayrımın varlığını ilk sezdiren düşünürün Hume olduğu kabul edilir ve çalışmamızda da değindiğimiz gibi Ayer ve Moore gibi analitik felsefeciler de olgudan değerin çıkarılamayacağını iddia eder. Searle, olgu ile değeri birbirinden ayıran ve olgudan değerin türetilmeyeceğini iddia eden geleneğe karşı çıkarak söz verme örneği üzerinden olgudan değere geçişin mümkün olduğunu ortaya koyar. Bunu yaparken de bütünüyle dil felsefesi sınırları içinde kalır ve bir olgusal yargıdan türetilen bir değer yargısının herhangi bir ahlaki nitelikte olmadığını vurgular. Searle, olgu-değer probleminin etik ile ilgili bir problem olduğunu kabul eder ancak bu problemi çözmek için yalnızca dil felsefesinden faydalanır ve olgudan çıkarılan değerin ahlaki bir özellik taşımasının zorunlu olmadığını altını çizer.

Söz vermek aynı zamanda bir yükümlülük üstlenmek anlamına geldiği ve yükümlülüğün de etikle güçlü bir bağı olduğu için söz verme ahlaki olarak nitelenmeye elverişlidir. Bu görüşün sahibi Paul Ricoeur'dür. Ricoeur için olgudan değere geçiş sağlanabildiği taktirde söz verme ahlaki olarak nitelenmek durumundadır. O söz verme örneği üzerinden Rawls'un adalet teorisinden yararlanarak olgudan değerin türetilmesinin mümkün olduğunu gösterir ve söz vermenin bir ahlak problemi olduğunun altını çizer. Konuşmacıya bir şey yapma sorumluluğunu yükleyen söz verme, bir söz edimidir. Ricoeur açısından konuşan kişiye bir eylem biçiminin

sorumluluğunu yükleyen söz verme gibi söz edimlerinin edimsöz gücü ahlaki ilkelerin pratik alana uygulanmasını sağlar.

Sonuç olarak Searle olgu-değer probleminin dil felsefesi alanında kalarak çözülebileceğini ileri sürerken, Ricoeur bu problem çözüldüğü anda konunun artık ahlak felsefesi meselesi olduğunu vurgular. Bu çalışma Searle ve Ricoeur'ün düşünceleri ışığında ve olgudan değerin türetilmesi sorunu çerçevesinde dil felsefesi ve ahlak felsefesi arasında bir bağlantı ya da köprü kurmayı hedeflemiştir. Bu hedef, olgudan değere geçişi sağlayan bir söz edimi olarak söz verme örneği üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Kaynaklar

- Altınörs, A. (2019). Toplumsal Gerçekliğin İnşasında Söz Edimleri. *Söz Edimleri: Seçilmiş Yazılar* (ss. 139-176). Bilge Kültür Sanat.
- Aristoteles. (2002). *Yorum Üzerine* (S. Babür, Çev.). İmge Kitabevi Yayınları.
- Austin, J. L. (1962). *How to Do Things with Words*. Oxford University Press.
- Austin, J. L. (2017). *Söylemek ve Yapmak* (R. L. Aysever, Çev.). Metis Yayınları.
- Ayer, A. J. (2010). *Dil, Doğruluk Ve Mantık* (V. Hacıkadiroğlu, Çev.). Metis Yayınları.
- Aysever, R. L. (2000). Sunuş: Dil Felsefesi, Söz Edimleri Kuramı ve John R. Searle. *Söz Edimleri* (ss. 7-62). Ayraç Yayınevi.
- Bach, K., & Harnish, R. M. (1979). *Linguistic Communication and Speech Acts*. The MIT Press.
- Baldwin, T. (2010). George Edward Moore. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. (Ed. E. N. Zalta).
- Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*. Polity Press.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2021). *Düşünsel Sosyolojiye Davet* (N. Öktem, Çev.). İletişim Yayınları.
- Hare, R. M. (1963). *Freedom and Reason*. Oxford University Press.
- Hobbes, T. (2020). *Leviathan* (S. Lim, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Hume, D. (2015). *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme* (E. Baylan, Çev.). Bilgesu Yayıncılık.

- Kant, I. (2009). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* (I. Kuçuradi, Çev.). Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Lutz, D. (2005). Fact/Value Distinction. *Ethics* (ss. 505-506). Salem Press.
- Mcdonald, L. (2022). Reimagining Illocutionary Force. *The Philosophical Quarterly*, 72(4), 918-939.
- Moore, G. E. (1922). *Principia Ethica*. Cambridge University Press.
- Rawls, J. (1999). *A Theory of Justice*. Harvard University Press.
- Ricoeur, P. (2000). *Söz Edimleri Kuramı ve Etik* (A. Altınörs, Çev.). Asa Kitabevi.
- Ricoeur, P. (2019). Söz Edimleri Teorisinin Genel Etik Teorisi Lehine Sonuçları. *Söz Edimleri: Seçilmiş Yazılar* (ss. 109-138). Bilge- Kültür Sanat Yayınları.
- Searle, J. R. (1964). How to Derive "Ought" From "Is". *The Philosophical Review* 73(1), 43-58.
- Searle, J. R. (2000). *Söz Edimleri* (R. L. Aysever, Çev.). Ayraç Yayınları.
- Wittgenstein, L. (2014). *Felsefi Soruşturmalar* (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayınları.
- Wittgenstein, L. (2017). *Kesinlik Üstüne + Kültür ve Değer* (D. Şahiner, Çev.). Metis Yayınları.

Öz: Bu çalışmanın amacı, söz verme örneği üzerinden olgudan değer nasıl türetiltiğini göstererek bu türetmenin etik ile ilişkisini ortaya koymaktır. Bu amaç, temelde John Searle ve Paul Ricoeur'ün olgu-değer sorununa getirdiği yanıtlar üzerinden gerçekleştirilecektir. Olgudan değer türetilip türetilmeyeceği problemini dil felsefesinin sınırları içinde kalarak çözmeye çalışan Searle ile bu türetme sağlandığı taktirde problemin bir ahlak felsefesi problemi olduğunu düşünen Ricoeur'ün görüşleri ortaya konarak dil felsefesi ve etik arasında bir köprü kurulmaya çalışılacaktır. Bu köprü kurma çabası felsefenin iki temel disiplini arasındaki sınır ve ayrımları bir anlamda ihlal etme niyeti taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dil felsefesi, etik, olgu-değer problemi, Ricoeur, Searle, söz verme.

